

Biskup Antun Mandić – »zamišljatelj svega boljega i uzvišenijega u biskupiji«

MARIN SRAKIĆ*

UDK: 262.12
Mandić, A.
Prethodno priopćenje
Primljeno:
1. veljače 2016.
Prihvaćeno:
21. lipnja 2016.

Sažetak: Bosanski ili đakovački i srijemski biskup Antun Mandić, rođen u Požegi 14. kolovoza 1740., umro u Đakovu 11. siječnja 1815. godine, spada među značajnije osobe crkvenoga i svjetovnoga života XVIII. i XIX. stoljeća. I na svjetovnom i na crkvenom području obnašao je vrlo značajne zadaće. Na svjetovnom bio je nadzornik za hrvatske narodne škole za Hrvatsku i Slavoniju i tajni savjetnik carskoga dvora, a za vrijeme napoleonskih ratova povjerenik za Slavoniju. Na crkvenom području napredovao je od rektora Požeškoga sjemeništa, župnika, začasnoga i aktivnoga kanonika do naslovnoga biskupa prištinskoga i, konačno, do bosanskoga ili đakovačkoga i srijemskoga biskupa (14. srpnja 1806.). Njegovo najznačajnije djelo bio je osnutak Bogoslovnoga sjemeništa u Đakovu (1806.). Kao đakovački biskup, Đakovu je dao novo lice. On je sa sobom iz Beča u Đakovo poveo kompozitora Jakoba Heibla, Mozartova šurjaka, i postavio ga za ravnatelja kora. Uredio je biskupsku rezidenciju, naselio je koloniju Nijemaca, osnivao cehove u Đakovu, namjestio liječnika i apotekara, podigao svilaru, kasnije ju pretvorio u pivovaru, zasadio vinograde u Drenju i Mandićevcu, uredio korita rijeke Jošave i Kaznice te obnovio vodenice. Uredio je ribnjak u Štrbincima, zvjerinjak uz Jošavu, u kojem je bilo i bijelih jelena. Imao je pravo njegov nasljednik biskup Josip Juraj Strossmayer kad je izjavio: »Mandić je zamišljatelj svega boljega i uzvišenijega u biskupiji.«

Gljučne riječi: Antun Mandić, biskup, Đakovo, Požega, hrvatski pravopis, razgraničenje biskupija, Bogoslovno sjemenište u Đakovu, Mandićevac, Jakob Heibl, nastupni govori, franjevci.

1. Pohvale, podrijetlo i školovanje

Antun Mandić, čiju 200. godišnjicu smrti obilježavamo ove godine, jedan je od najzaslužnijih i najpoznatijih biskupa Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije. O njemu je hrvatski leksikograf Josip Voltiggi napisao sljede-

* Mons. dr. sc.
Marin Srakić,
đakovačko-osječki
nadbiskup u miru,
Strossmayerov trg 6,
31400 Đakovo, Hrvatska,
marin.srakic@djos.hr

ću pohvalu: »Antun Mandić, biskup ... prvi orakul (arbitar) ilirskog jezika, pod čijim je predsjedanjem dvorska komisija odredila ovaj novi ilirski pravopis; on se proslavio učenošću, razboritošću i okretnošću u obavljanju državničkih poslova.«¹ A prigodom prijenosa smrtnih ostataka svojih prethodnika u kriptu stolne crkve, 2. studenog 1882. godine, biskup *Josip Juraj Strossmayer* o Mandiću je izjavio: »Ja ne pravim razlike med ovimi biskupi, svi su bo oni vrlo ugledni, vriedni i zaslužni bili; ali ipak med svimi njimi meni se Mandić najviše mili, a ja da pokažem svoje štovanje prema njemu na mojoj ruci nosim prsten njegov. Kršćani! Mandić je zamišljatelj svega boljega i uzvišenijega u biskupiji...«² Ne ćemo pretjerati ako dodamo: »Mnogo čega i izvan biskupije«! Doista, Antun Mandić ide u red onih osoba koje su utjecale na tok zbivanja u crkvenom, kulturno-prosvjetnom i političkom životu druge polovice 18. i početka 19. stoljeća.³ U ovom prilogu iznijet ćemo samo jedan dio opsežnoga životnog opusa velikoga biskupa Antuna Mandića, posebice zaslužnoga za našu (nad)biskupiju.

Antun Mandić rodio se u Požegi 16. kolovoza 1740. godine. Niže i srednje škole završio je u rodnoj Požegi, a nakon njih primljen je u Zagrebačko sjemenište gdje je završio retoriku. Godine 1757. pošao je u Bečki kolegij.⁴ Nakon završene filozofije, 1759. godine, poslan je u Bolonju na studij teologije, ali je zbog narušena zdravlja već nakon godinu i pol dana morao napustiti studij. Ponovno se vratio u Beč i ondje završio teologiju. Za svećenika je zaređen 1763. godine.

2. Crkvene službe i odlikovanja

Odmah nakon ređenja bio je imenovan rektorom Požeškoga sjemeništa, što ga je za potrebe slavonskih krajeva osnovao zagrebački biskup Franjo Thauszy.⁵ Nakon dvi-

¹ J. VOLTIGGI, *Ricoslovník (Vocabolario, Wörterbuch) ilirickoga, italijanskoga i nimačkoga jezika s' jednom pridpostavljenom gramatikom ili pismenstvom: sve ovo sabrano i sloxeno od Jose Voltiggi Istriani-na*, u Bescu (Vienna) 1803., Predgovor.

² Ik, *Dušni dan u Đakovu (Dana 2. studenog 1882.)*, u: Glasnik biskupija bosanske i sriemske 10. (1882.) XXVI., str. 206. – Z. VINCE, Antun Mandić kao kulturni i prosvjetni radnik, u: *Diacoviensia* 4(1996.)1, str. 155.-166.

³ Z. VINCE, Antun Mandić kao kulturni i prosvjetni radnik, str. 155s.

⁴ K. DOČKAL, *Hrvatski kolegij u Beču 1624.-1784. Collegium croaticum Viennense*, Wien-Zagreb, 1996., Hrvatski povijesni institut u Beču, str. 331., 332., 333., 336., 370.

⁵ Taj zavod osnovan je s namjerom da se riješi nestašica svećenstva u istočnom dijelu prostrane Zagrebačke biskupije. Teološki odsjek trajao je svega dvije godine. Po priručniku moralne teologije, koji se zvao »Medulla« (jezgra), generaciju svećenika, koji su u Požegi završili, zvali su »Jezgraši«. Nažalost, taj je Zavod postojao svega deset godina, tj. do dokinuća Družbe Isusove (1763. – 1773.). – M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, Preštampano iz »Glasnika«, Tisak Bisk. tiskare u Đakovu 1911., str. 24.-25.

je godine bio je, na vlastitu molbu, riješen te službe i imenovan upraviteljem župe u Kobašu. U knjizi Kanonskih vizitacija vizitator prepozit Josip Wernek, 23. lipnja 1769. godine, između ostaloga zabilježio je sljedeće: »Ovdje (u Kobašu) još nema domaćeg župnika, a službu upravitelja već četvrtu godinu obavlja časni svećenik Antun Mandić, Ilir-Požezanin, u 29. godini života i šestoj godini misništva... Hoda u talaru, nosi tonzuru, ima knjige vjenčanih dobro uređene. Tridentinski koncil i Sveto pismo i mnoge druge knjige pomno sabire i čita.«⁶ Ni mjesec dana nakon toga, na prijedlog Ratnoga vijeća, imenovan je pravim župnikom iste župe. Njom je upravljao četiri godine, a onda je premješten u Lipovljane, u kojima je ostao šest godina.

Godine 1775. zagrebački biskup Josip Galjuf imenovao je Antuna Mandića, župnika u Lipovljanima, začasnim kanonikom čazmanskoga kaptola i ujedno svojim kanonikom »a latere« te vicerektorom Hrvatskoga kolegija u Beču. Za vrijeme boravka u Beču, Mandić je položio doktorat teologije (1777.). Pravim kanonikom Stolnoga kaptola zagrebačkog imenovan je 15. travnja 1778. godine, a 1786. godine, imenovan je generalnim vikarom. Kasnije je postao i naslovni biskup prištinski. U Stolnom kaptolu zagrebačkom obnašao je službe i časti kustosa, prepozita i vranskim priorom te opatom Desnice sv. Stjepana. Na kraju, 14. srpnja 1806. godine, imenovan je bosanskim ili đakovačkim i srijemskim biskupom.

3. Svjetovne službe i odlikovanja

Uz brojne crkvene službe i odlikovanja, Antun Mandić tijekom niza godina obnašao je i svjetovne službe te primao zaduženja i odlikovanja. Kad je car Josip II. povjerio barunu Josipu Urményiju, dvorskomu savjetniku, uređenje školstva u Ugarskoj i njoj pridruženim kraljevinama, isti je pozvao Mandića u Budim za savjetnika, gdje je on tada u tom svojstvu djelovao dugi niz godina. Mandić je 3. rujna 1776. godine imenovan nadzornikom narodnih škola za Hrvatsku i Slavoniju. Zbog dobra što je učinio za domovinu, car Josip II. imenovao ga je savjetnikom Kraljevskoga ugarskog namjesništva, 1782. godine, a kad je nakon tri godine (1785.) broj savjetnika duhovnoga staleža smanjen, vratio se Mandić u Zagreb. U istu službu ponovno je pozvan 1790. godine i u njoj je ostao do 1806. godine, tj. do imenovanja za đakovačkoga biskupa. Uz to imenovanje, odlikovan je naslovom tajnoga savjetnika carskoga dvora. Za vrijeme rata s Francuzima (1809.) Antun Mandić, tada već đakovački biskup, pritekao je u pomoć caru savjetom, novcem, oružjem i najmljencima. Car Franjo I. povjerio mu je brigu o utvrđenju slavonskih gradova:

⁶ LJ. IVANČAN, *Podaci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924.*, Sabrao dr. Ljudevit Ivančan, zagr. kanonik i kustos, strojopis – autograf, str. 880.

Osijeka, Slavonskoga Broda i Gradiške. Konačno, pred kraj života, primio je visoko odlikovanje: komendatorski križ sv. Stjepana.⁷

4. Razgraničenje biskupija

Od prvih godina svoje službe Antun Mandić imao je velik ugled i u crkvenim krugovima. Vrijedno je spomenuti njegov utjecaj pri razgraničenju biskupija (1781.). U austrougarskom carstvu, uz biskupije golemih razmjera, kao što je bila Zagrebačka biskupija, životarile su minijature biskupije s nekoliko župa, poput Bosanske ili Đakovačke biskupije te Srijemske biskupije. Carica Marija Terezija ustanovila je posebno povjerenstvo za razgraničenje biskupija u našim krajevima. Zagrebački biskup Josip Galjuf zbog starosti i bolesti nije mogao poći u Beč, pa je onamo poslao, kao svojega osobnog izaslanika, kanonika Antuna Mandića. Josip Stanić, đakovački svećenik i kasnije osobni tajnik biskupa Mandića, u svojim bilješkama navodi da je povjerenstvo, uz ostalo, predložilo da se slavonski dio Zagrebačke biskupije odcijepi i ustanovi biskupija u Požegi, a za prvog biskupa da se imenuje sam Mandić. Mandić je to odlučno odbio, opravdavajući da više voli Zagreb negoli da bude imenovan biskupom u Požegi.⁸ Po nagovoru valpovačkoga vlastelina, usprotivio se Mandić prijedlogu i zahtjevu tadašnjega đakovačkog biskupa Mateja Franje Krtice da se župe donjomiholjačkoga i valpovačkoga dekanata odcjepe od pečuške i pripoje novoosnovanoj Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Jedino je pristao da se neznatan broj – svega desetak župa između Slavonskoga Šamca i Broda na Savi – pripoji Đakovu. Sam je iste godine, u ime zagrebačkoga biskupa, obavio primopredaju tih župa. Tako je Mandić svojim postupkom »oštetio« svoju buduću biskupiju. Zbog krutih stavova članova povjerenstva i utjecajnih ljudi iz politike, to razgraničenje biskupija nije bilo uspješno.⁹

5. Pripreme za otvaranje Bogoslovnoga sjemeništa

Tijekom XVIII. stoljeća haralo je Europom apsolutističko prosvjetiteljstvo koje je u Habsburškoj Monarhiji po caru Josipu II. dobilo ime »jozefinizam«. Zbog uplita-

⁷ A. CUVAJ, *Građa za povijest školstva*, sv. I., 2. ispravljeno i popunjeno izdanje, Zagreb, 1910., str. 448.-450. – Biskup Vrhovac u svojem Dnevniku piše da je Mandić imenovan kraljevskim povjerenikom u Slavoniji, usp. M. VRHOVAC, *Dnevnik Diarium*, Svezak 1. (1801. – 1809.), latinski tekst priredili, na hrvatski preveli, te komentar i kazala sastavili: M. Hrg i J. Kolanović, uredio dr. D. Pavličević, KS, Zagreb, 1987., str. 423.

⁸ Ta pojednost zabilježena je i u: M. CEPELIĆ, M. PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer. Biskup bosansko-đakovački i srijemski god. 1850. – 1905.*, str. 8.

⁹ A. PHILIPPOVICH, *Xivot velikoga biskupa, prevelikoga domorodca i navechega priatelja nashoga ANTUNA MANDICHA. Izpisan po Radoslavu od Pannonie Savske*, U Pecsuhu 1823., str. 46.-51.; *Dijecezanski arhiv u Đakovu, Ann. 1781.*

nja u crkveni život te zbog čudnih zakona i odredaba, bio je nazvan »car sakristan«. Jedna od takvih odredaba bilo je ukinuće dijecezanskih sjemeništa i otvaranje centralnih. Naime, u namjeri da otrgne odgoj i upravu sjemeništa od utjecaja crkvenih vlasti, car *Josip II.*, u drugoj polovici XVIII. stoljeća, zatvorio je sva dijecezanska sjemeništa i otvorio devet centralnih. Đakovački ili bosanski biskupi slali su svoje pitomce u požunsko, odnosno peštansko centralno sjemenište. Josipa II. na carsko-kraljevskom prijestolju naslijedio je njegov brat *Leopold II.* koji je kabinetskom odlukom od 20. svibnja 1790. godine odredio da »...po završetku tekuće godine imaju generalna sjemeništa prestati s radom«. Biskupi su, na temelju dekreta, dobili pravo da od jeseni 1790./91. godine u svojim biskupijama podignu ili uspostave vlastito sjemenište. Budući da tadašnjem đakovačkom biskupu *Mateju Franji Krtici* nije bilo moguće u kratkom roku pobrinuti se za sjemenište, on se dogovorio s pečuškim biskupom *Ladislavom Esterhazijem* da naši pitomci pođu u Pečuh.

Leopolda II. naslijedio je na prijestolju njegov sin *Franjo I.* koji je u vezi s nestašicom svećenstva izdao, 25. ožujka 1802. godine, vlastoručno pismo, u kojemu u 4. točki stoji: »Budući da su za važnu službu duhovnu potrebni muževi života krjeposnoga, stručni i radini, a takvi se mogu najviše odgajati u sjemeništu stojećem pod neposrednim nadzorom i upravom biskupa, to treba da svaki biskup ima vlastito sjemenište. U njemu neka se, ako u mjestu sveučilišta ili liceja ne ima, uvede trogodišnji studij teologije, sa tri ispitana profesora, koji će docirati polag propisane učevne osnove...«¹⁰

Kad je biskup Krtica primio vladareve odredbe, pozvao je na dogovor sve članove Stolnoga kaptola, arhiđakone i dekanе. Tu je dogovoreno kako će se namicati glavnica i dohodci za odgoj mlađega te za starost i nemoć službujućega klera. Biskup Matej Krtica dao se na posao. Stao je pripravlјati građu i izrađivati nacрте koje je poslao Namjesništvu 23. siječnja 1805. godine. Predviđena je zgrada za 24 pitomca s učionicama i s velikom spavaonicom te dva profesorska stana. Zgradu, koja bi stajala 69.841 forintu, već je počeo graditi, uz biskupsku rezidenciju, najvjerojatnije unutar zidina biskupskoga dvora. No ni lokacija ni zgrada nisu se svidjele Stolnomu kaptolu. U međuvremenu, tj. 31. svibnja 1805. godine, umro je biskup Krtica, a upravu biskupije i nastavak radova preuzeo je kao kapitularni vikar **Ivan Vittman**, kanonik¹¹, koji je još za biskupova života obavijestio Namjesništvo o neprikladnosti i lokacije i zgrade.

I prije nego što je saznao za biskupovu smrt, carski dvor poslao je u Đakovo zagrebačkoga kanonika *Antuna Mandića*, priora vranskoga, kao svojega izaslanika, da sredi pitanje sjemeništa u Đakovu. On se u to vrijeme nalazio na svojem imanju

¹⁰ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 51.-52.

¹¹ M. SRAKIĆ, Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu, u: *Diacovensia* 3(1995.)1, str. 270.

Sarča u Banatu i odande se s arhitektom uputio u Đakovo, kamo je stigao uoči Petrova. U Đakovu je pregledao gradilište i zgradu susjednoga Franjevačkog samostana, te Franjevačkoga samostana u Brodu. Poslije Petrova sazvao je Mješovito povjerenstvo u osječkom Franjevačkom samostanu i tu se dogovorio s franjevačkim provincijalom da se franjevcima vrati njihov samostan u Brodu, a zgrada njihova samostana u Đakovu prenamijeni za biskupijsko sjemenište. Tu zamjenu odobrio je godinu dana ranije i car Franjo I. (6. travnja 1805.). Mandić je odmah naredio da se od svote, koja je bila predviđena za gradnju sjemeništa u Đakovu, odvoji 6.000 forinti za uređenje samostana u Brodu. Za vrijeme trojednoga Mandićeva boravka u Đakovu, **Stolni kaptol bosanski i srijemski** predao mu je »Pismo namjere« (*Promemoriju*) u kojem je predložio da se za vrijeme te sedisvakancije biskupska stolica i centralne ustanove premjeste iz Đakova u Osijek, gdje bi župna crkva u Tvrđi postala katedralom, a susjedne zgrade preuredile za biskupsku rezidenciju, sjemenište i kurije stolnoga kaptola.¹² Nakon boravka u Đakovu i Brodu, Mandić je predložio Namjesništvu da se započeta gradnja sjemenišne zgrade obustavi, da se zgrada Franjevačkoga samostana u Đakovu adaptira za sjemenište, a franjevcima da se vrati oduzeti samostan u Brodu i tamo premjesti njihova đakovačka zajednica.¹³

6. Iz nastupnoga govora mons. Antuna Mandića

U međuvremenu, dok se sređivalo pitanje Bogoslovnoga sjemeništa u Đakovu, Antun Mandić imenovan je 14. srpnja 1806. godine za bosanskoga ili đakovačkoga i srijemskoga biskupa. Nakon što je od Apostolske Stolice primio Bule imenovanja, zaredio ga je za biskupa, 28. rujna 1806. godine, Nikola Milašin, biskup Stolnoga Biograda, u Budimu, u župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije. Poslije ređenja biskup Mandić požurio je u Đakovo i onamo stigao 10. listopada, a na blagdan sv. Dimitrija, mučenika, zaštitnika Srijemske biskupije, tj. 26. listopada, u prisutnosti Stolnoga kaptola, nekoliko susjednih župnika i puka, bez parade i svečanoga ulaza, preuzeo je službu bosanskoga ili đakovačkoga i srijemskog biskupa. Tekst nastupnog nagovora kleru i puku poslao je papi Piju VII., i on je očuvan na latinskom jeziku u Tajnom vaticanskom arhivu.¹⁴

¹² M. SRAKIĆ, Prijenos sjedišta Đakovačke i Srijemske biskupije iz Đakova u Osijek, u: *Diacovensia* 1(1993.)1, str. 159.-164. – *Zapisnici sjednica (Stolnoga kaptola đakovačkog) 1780. – 1806. Die 18. Aprilis 1805.*, str. 297.

¹³ *Repraesentatio ad Excelsum consilium L. R. super resultado Comissionis Diakovariensis*, Dt. 23. Julii 805., Dijecezanski arhiv, Fasc. Seminarium

¹⁴ ARCHIVUM SECRETUM VATICANUM (ASV), *Congr. Consist. Relat. Dioec. Bosniensis et Sirmiensis*, vol. 138, ff 92r-93v.- A. DEVIĆ i I. MARTINOVIĆ (prir.), *Nagovor Antuna Mandića, biskupa đakovačkog i srijemskog prigodom preuzimanja službe*, u: Đakovačka i Srijemska biskupija. Biskupski procesi i izvještaji 17. i 18. stoljeće., Monumenta croatica vaticana – Posebna izdanja 2 Croatica christiana – Fontes 15., str. 416.-420.

Lik i služba biskupa. – Mandić je u nagovoru općenito opisao lik i službu biskupa kako ga je iznio sv. Pavao u Prvoj poslanici Timoteju, To je potkrijepio riječima sv. Bernarda koji je prikazao obveze biskupa prema nauci naučitelja pogana (sv. Tome Akvinskoga). Njih je isto tako protumačio sv. Karlo Boromejski, izuzetni uzor biskupa. Mandić je napose istaknuo službu biskupa kako ju je opisao prorok Jeremija, tj. biskupima je povjerena zadaća da siju, sade, natapaju, izgrađuju, čupaju, ruše i iskorjenjuju. Vjernici lako mogu zaključiti, da za to treba snažan duh i srce, krjepko tijelo, još nezahvaćeno starošću, da uz noćna bdijenja i bezbrojne napore može Gospodnjem stadu priređivati hranu.

Odgoj svećeničkih kandidata tijekom povijesti. – U nastavku govora iznio neke podatke iz nedavne prošlosti ove Biskupije, koju su do njegova vremena vodila petorica biskupa. Bosanska ili Đakovačka i Srijemska sjedinile su se prije trideset i tri godine, za vrijeme biskupa Matije Franje Krtice. Tri godine nakon toga biskupiji su pripojene tri župe koje su bile pod upravom ostrogonskih nadbiskupa, te nakon četiri godine pripojeno je 27 župa, deset župa Zagrebačke biskupije i sedamnaest župa Pečuške biskupije. Biskup je istaknuo revnost zagrebačkoga i pečušškoga biskupa i njihovih arhidakona te obrazložio njihov stav o odcjepljenja jednoga dijela njihovih biskupija u prilog novonastale biskupije.

Đakovčani zamolili Mandića da bude njihov biskup. – U ovom trenutku njega tješe i tjeskobu mu blaže dvije stvari. Jedna od njih je ta što su ga prošle godine đakovački svećenici i vjernici, za vrijeme njegova boravka u Đakovu, molili da on bude njihov biskup. Što više, i tada i ove godine – kad je po mandatu istoga apostolskoga kralja bio među njima – oni su ga ponovno zamolili da ne izmakne svoja ramena, ako mu ta služba bude ponuđena. On je poslušao njihov savjet i prihvatio njihovu želju, čvrsto se nadajući da mu oni, koji su mu tada iskazali toliko prijateljstvo i takvu ljubav, ne će sada uskratiti prijateljstvo kao svojem biskupu. Oni su ga u to čvrsto uvjerali i time što su na njegovu preporuku, u njegovoj odsutnosti, svojom suradnjom i Božjom pomoću, u dva mjeseca uredili zgradu u koju su za nekoliko dana trebali biti smješteni klerici. To je premašilo njegovo očekivanje. Oni su pred očima imali onu prisposobu Krista Gospodina koji je rekao da je žetva velika, a radnika malo, da Gospodin pošalje radnike u svoju žetvu. Tješilo ga je i to što je biskupom imenovan u svojoj domovini, jer pozna njezin jezik, ćud i običaje, štovije, upoznao je njezin položaj, dok je prije 30 godina nedaleko od njih bio dušobrižnik i što je na području ove biskupije obnašao službu školskoga nadzornika. To će mu sada biti od velike pomoći jer narav njegove službe zahtijeva upoznavanje ne samo njihova nauka, morala i kršćanskoga vladanja, nego i položaja, kulta, položaja mjesta, a posebno osjeća da će mu poznavanje toga olakšati navještaj Božje riječi.

Kakav će im biti biskup? – On će među njima biti onakav u duhovnoj upravi kakvoga ga oni kao kršćani, što više kao građani istoga kraljevstva, razborito mogu željeti, tj. dobrima bit će dobar, otac, brat i prijatelj, a onima koji su se udaljili od Gospodina ovčinjaka, bit će brižan pastir, da izgublenu ovcu može vratiti u tor i sigurni ovčinjak. Prema apostolovoj naredbi opominjat će i koriti, ali i moliti i djelovati, u zgodno i nezgodno vrijeme, da zalutalu ovcu očuva od opasnosti. Obećao je da će čvrsto poštovati Kristov zakon o bratskoj opomeni. On ne će posvetiti nikakvu pozornost tužbi onoga koji bude što iznio protiv bližnjega, a ne bude mogao dovoljno dokazati, i nikoga ne će suditi prije nego što bude dolično saslušan. Vodit će brigu o svima, svjestan da je otac siromaha, potrebitih i udovica. Zavjetovao se da će se od ovoga časa skrbiti o svojoj Biskupiji i o dobru duša. Koliko mu god sile i sposobnosti budu dopuštale, posvetit će se radosno tomu svetomu cilju.

Na kraju govora biskup je pozvao prisutne da za njega mole Gospodina, po zagovoru svetoga Dimitrija, mučenika, zaštitnika ovih biskupija, dokle god ga Božja dobrota htjedne poživjeti, da mu da zdrav duh u zdravu tijelu, i da mu bude od pomoći svemoguća milost, da ono što je obećao činiti za rast svete vjere i na njihovu korist uspije provesti u djelo.¹⁵

7. Svečani čin otvaranja Bogoslovnoga sjemeništa

Uređenje i otvaranje sjemeništa. – Preuređenje zgrade Franjevačkoga samostana, započeto 20. kolovoza, tj. petnaestak dana nakon imenovanja Mandića za biskupa, završeno je 1. studenog iste godine. Nakon završetka radova i nakon nabavke namještaja (iz Budima), u zgradi sjemeništa započele su duhovne vježbe. Dakle, ni mjesec dana nakon dolaska u Đakovo, Mandić je sav radostan otvorio svoj »Lyceum episcopale«, odnosno Bogoslovno sjemenište. Četvrtak, 5. studenog 1806. godine, upisan je zlatnim slovima i u povijest Đakovačke biskupije, i u povijest visokoga školstva na našem području. Naime, toga dana pošao je biskup Antun Mandić, u pratnji svih članova Stolnoga kaptola, u sjemenište gdje ga je dočekalo ravnateljstvo zavoda, profesorski zbor i studenti bogoslovije i filozofije, njih 53, i tu je svečanim slovom otvorio »Lyceum episcopale« s dva odsjeka, teološkim i filozofskim. Učiteljsku službu u filozofiji povjerio je dvojici u toj struci vrlo pripravnih domaćih svećenika, tj. *Karlu Paviću*, župniku u Lovasu¹⁶, i *Đuri Hartmanu*, đakonu, koji je

¹⁵ ASV, *Congr. Consist. Relat. Dioec. Bosniensis et Sirmiensis*, vol. 138, ff 92r-93v.

¹⁶ M. SRAKIĆ, *Odgovornost u Bogoslovnom sjemeništu i profesori na Teologiji u Đakovu 1806.* – 1996., u: *Diacoviensia* 4(1996.)1, str. 187.-188.; ISTI, *Bibliografija knjiga, brošura i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1527.- 2006.*, 2. dopunjeno izdanje, Biblioteka Diacoviensia, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Đakovo, 2007., br. 694, 695, 793, 981, 1161, 1162, 2075, 2130, 2407-2411.

trebao za nekoliko dana biti zaređen za prezbitera.¹⁷ Nadzor nad teološkim studijem vodila je vrhovna vlast u državi, tj. u njezino ime primas ugarski, a nad studijem filozofije »supremus scholarum per districtum Zagrabiensem Director« (vrhovni ravnatelj škola za zagrebačko područje). Biskupa, koji je bio »Director scholarum« (ravnatelj škola) u biskupiji zamjenjivao je u nadzoru škole »Prodirektor«. Prvi prodirektor bio je vrlo učen, dvostruki doktor, pjesnik i latinist *Stjepan Opoevčanin*, Tovarničanin.¹⁸ O biskupovu trošku uzdržavani, svemu njih pedeset i trojica (53) ušla su 1. studenoga sa svojim poglavarima rektorom, kanonikom i vicerektorom, duhovnikom, prefektom studija i 6 profesora koje sam tražio i dobio velikim trudom izvan biskupije.

Još prije dolaska u Đakovo, biskup Mandić pobrinuo se za profesorski kadar za teološki studij. Zbog nestašice domaćega svećenstva, pronašao je četvoricu profesora u Ugarskoj, dvojicu dijecezanskih svećenika, tj. *Franju Jakobija* za profesora dogmatike¹⁹ i *Bartola Fischera* za profesora morala i pastoralara²⁰, te dvojicu članova družbe »Scholarum piarum«, tj. *Inocenta Karatsony*²¹, profesora opće dogmatike i crkvene povijesti, i *Ferdinanda Leitnera*, profesora biblijskih studija i istočnih jezika.²² Fischera je neko vrijeme zamjenjivao dr. *Franjo Kolundjić*, Požežanin.²³

Na čelo Sjemeništa postavio je četvoricu poglavara: rektora, vicerektora, duhovnika i prefekta nauka. Za prvoga rektora imenovao je dr. *Đuru Sertića*, Udbinca,²⁴ za vicerektora *Josipa Blagajca*, Požežanina, župnika piškorevačkoga²⁵, a ostale dvije službe prihvatili su dvojica profesora, duhovničku *Franjo Jakobi*, a prefektsku *Ferdinand Leitner*.

¹⁷ M. SRAKIĆ, *Odgojitelji u Bogoslovnom sjemeništu*, str. 176.

¹⁸ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 65.-67. – M. SRAKIĆ, *Bibliografija...*, br. 2401-2404.

¹⁹ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 60.

²⁰ *Isto*, str. 60.

²¹ *Isto*, str. 61.

²² *Isto*, str. 61.-62.

²³ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 91.-92. – M. SRAKIĆ, *Odgojitelji u Bogoslovnom sjemeništu i profesori na Teologiji u Đakovu 1806. – 1996.*, str. 178.-179.

²⁴ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 67. – Usp. M. SRAKIĆ, *Svećenici Primorci i Ličani u Slavoniji, Srijemu i Baranji u XVII. i XIX. stoljeću*, u: Zbornik biskupa Mile Bogovića. Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije, Urednik F. E. Hoško, Teologija u Rijeci. Riječki teološki časopis, Rijeka, 2004., str. 362.-363. – M. SRAKIĆ, *Bibliografija...*, br. 1767, 1768. Napomena: nekad se njegovo ime Georgius prevodi s Juraj, a nekad s Đuro.

²⁵ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 67.-68. – M. SRAKIĆ, *Odgojitelji u Bogoslovnom sjemeništu*, str. 171.

Na svečanosti otvorenja Sjemeništa biskup je održao programski govor koji je imao tri točke: povijest odgoja svećeničkih kandidata, riječ svećeničkim kandidatima i riječ odgojiteljima i profesorima.

Odgov svećeničkih kandidata tijekom povijesti. – Gospodin Isus Krist, naš Spasitelj i Ustanovitelj kršćanske Crkve, za navještaj evanđelja i vodstvo Crkve pozvao je ne samo dvanaestoricu apostola, nego i sedamdeset i dvojicu učenika koje je poslao u svaki grad i svako mjesto kamo je sam namjeravao doći. Sv. Luka svjedoči nam da je njih Krist Gospodin poučio što će činiti. Apostoli su, nakon Gospodinova uzašašća na nebo i silaska Duha Svetoga, isto tako izabrali sebi nove učenike, koje su pripravljali. Djela apostolska izvješćuju nas da su apostoli zaključili kako nije ispravno da oni napuste Božju riječ i poslužuju kod stolova. Zato su odredili sedam muževa na dobru glasu, koje su poučili i postavili za djelo služenja. – Neka iz toga nauče oni koji su mladice u ovom vinogradu Gospodnjem! Još od početka Kristove Crkve izabrani su učenici koje je trebalo odgajati i poučavati za službu oltara Gospodnjega. A oni koji su bili izabrani za to djelo morali su imati dobro svjedočanstvo o svojem znanju i o čudoređu. Znatan dio svoga nagovora posvetio je povijesti ustanove sjemeništa koja postoje od vremena sv. Augustina do današnjih dana. Spomenuo je carsku odredbu o dokinuću dijecezanskih sjemeništa i ustanovi centralnih sjemeništa, te naredbu cara Franje I. o vraćanju biskupijskih sjemeništa. Nakon toga biskup se obratio prisutnim klericima.

Riječ novim svećeničkim kandidatima. – Tako sada, zahvaljujući milostivoj volji pobožnoga vladara, revnoj suradnji časne braće Stolnoga kaptola i neumornim naporima, zahvaljujući Bogu koji milosrdno pomaže biskupove pothvate, te djelomičnoj donaciji pobožne uspomene njegova prethodnika, podignuto je i stoji ovo rasadište. U njega su danas smješteni pitomci kao nove sadnice da ih se zalijeva i hrani, da u svoje vrijeme donesu plod, što ga od njih očekuje sveta vjera. U skladu sa smislom pastirske službe, biskup ih je potaknuo da duhovna njega, zalijevanje i hrana što će u ovoj zgradi primiti, ne ostanu bez ploda. Neka ne budu ona divlja smokva iz evanđelja koju bi trebalo iščupati i baciti u oganj. – Neka u pravoj, a ne u prividnoj pobožnosti, krjepostima i stezi što ih propisuje ova ustanova učvrste svoje zvanje. Biskup se nada da su u trodnevnoj duhovnoj obnovi razabrali da uz njih stoji Bog sa svojom milošću kako bi to shvatili, nakon obavljena sakramenta pokore, malo prije nego što su bili nahranjeni presvetim tijelom Gospodina Isusa Krista, što su ga primili iz njegove ruke. Zazvao je na njih Duha Gospodnjega, tj. onoga Duha Svetoga, Duha mudrosti i razuma, da ih prosvijetli u teškom izboru ovoga staleža. Osigurani tom zaštitom, što ih zahtijeva vjera i početak njihova odgoja, neka pomno istražuju je li duh njihova poziva od Boga, a ako ustanove da on ne će biti na spas njihovih duša, neka radije napuste ovu ustanovu, da se ne izlože opasnosti vječne osude. – Neka ne misle da su pozvani na gozbe i užitke ovoga svijeta, pozva-

ni su na sudbinu Gospodinovu, nositi njegov jaram i na se staviti teret koji nam se nekada čini nepodnošljivim. Pozvani su na obdržavanje zakona čistoće, na poslušnost i poštovanje prema pretpostavljenima i odgojiteljima, i ako spas duša, koje im budu povjerene, bude zahtijevao, moraju podnijeti sve opasnosti i svoj život dati za svoje prijatelje. – Ako nisu nadahnuti tim duhom Božjim, istom slobodom kojom su ovamo došli, neka radije sada odstupe i slijede pravi duh svojega poziva, koji će ih učiniti sretnim i blaženim. A oni, koji od njih ostanu čvrsti i nepokolebljivi u svojoj odluci, u ovoj kući stjecat će znanje, razboritost i mudrost – Znanje, ali ne ono koje napuhuje, nego znanje svetih, koje se sastoji u proučavanju Božjega zakona, nauka svetih pisama, a posebice evanđelja Isusa Krista. Iz njega će učiti što treba vjerovati ili što sami trebaju činiti i drugima propovijedati, učiti će strah Gospodnji i s njim sve ostale krjeposti – dužnosti prema Bogu, samima sebi i bližnjemu – ljubav, vjernost i podložnost duha prema zemaljskom vladaru i prema domovini. Razboritost u spremnom ispunjavanju božanskih i ljudskih zakona, izvršavanju obveza svoje službe, u pružanju prave ljubavi srca i jednostavnosti duha, i s njim povezanim iskrenim govorom, pravednošću, skromnošću i umjerenošću. – Zatim će učiti mudrost o kojoj je nekada izvrsno pjesnik Afranije govorio: »*Usus me genuit, mater peperit memoria Sophiam vocant me Graji, vos sapientiam*« – »Praksa je moj otac, moja majka memorija, / Grci me zovu *Sophia*, vi me zovete mudrost.« Naime, htio je kazati da onomu koji želi biti mudar u pitanjima ljudskoga života, nisu potrebne ni same knjige, ni pouka, nego mora biti vješt i u stvarima koje bi mogle biti škodljive i opasne. Isto tako treba imati na pameti sve čine i događaje koji u samoj praksi upozoravaju na opasnosti. Ako tomu tumačenju Aula Gelija dodate božanske nauke, početak mudrosti strah Gospodnji, postići ćete pravu kršćansku mudrost. Biskup preporučuje strah Gospodnji i pravu pobožnost, marljivost u učenju, spremnost u ispunjavanju kako pravila zavoda, tako i naredaba poglavara, koje im je on postavio kao one koji se odlikuju pobožnošću, znanjem, diskrecijom i ljubavlju. Neka očituju ljubav, poštovanje i podložnost duha ne samo pretpostavljenima, nego i profesorima, i učiteljima, koji će ih u nužnim disciplinama brižno učiti, neka ih poštuju kao svoje očeve, neka budu dostojni njihove ljubavi i njihova očekivanja. Ako to budu pokazali, bit će, kao što Apostol kaže, njegova slava i njegov vijenac.

Riječ odgojiteljima i profesorima. – A od uglednih muževa, koji su mu tako spremno obećali svoj trud da odgajaju ove mladice, biskup ozbiljno zahtijeva da ih neprestano natapaju rosom prave znanosti, da ih čiste od zloga šiblja, da ono ne bi rastući zajedno oduzimalo sok nužan za donošenje ploda, da ih prihvate, ako bi one izrasle u dobra stabla. – Vjera je prva u kojoj treba odgajati ove mlade junake (Tyrones) crkvene vojske, naš učitelj Krist nas je u Duhu i istini poučio da ustrajemo u njoj. Zato usađuju u njih duh čiste kršćanske vjere, istrjebljuju beskorisno i, ako ima čega suvišnoga, uče što je nužno i što je u svakom pogledu u skladu s duhom Crkve. – Neka ih uče upoznavati istine kršćanskoga nauka, neka usađuju u njih izvorni

moral Isusa Krista, da nauče ljubiti i slijediti dobro, a izbjegavati zlo, da, kad zasluži biti promaknuti na službu oltara, budu ozbiljni, marljivi, pravedni, čedni, neustrašivi i puni ljubavi prema svima, konačno takvi, kakvi Božji službenici moraju biti. Neka prenose na njih svoj dobar duh, da se jednom ove njihove mladice, štoviše, i biskupove i njihove, mogu hvaliti u Gospodinu.

Budući da je za red svetih predavanja potrebno postaviti prodirektora, biskup im u međuvremenu postavlja na čelo, dok ga ne potvrdi Njegovo Veličanstvo, u osobi čestita brata, časnoga muža, velikoga prepošta Kaptola bosanskog. Oni neka poštuju njegov autoritet, savjete i odredbe. Neka im u ovom teškom djelu upravljanja i nastave pomogne Bog svojom svetom milošću.²⁶ Prvi prodirektor bio je vrlo učen, dvostruki doktor, pjesnik i latinist *Stjepan Opoevčanin*, Tovarničanin.²⁷

8. Izvještaj papi Piju VII.

Biskup je svojim dopisom od 15. veljače 1807. godine izvijestio papu Piju VII. o stanju u Bosanskoj ili Đakovačkoj biskupiji. U prvom redu iznio je problem nedostatka klera. Naime, 10 župa bilo je bez svećenika, a još su mu nedostajala 24 pastoralna suradnika. On je iskreno priznao Papi da će taj nedostatak najbrže moći nadoknaditi tek hitnim otvaranjem vlastitoga sjemeništa u zgradi Franjevačkoga samostana u Đakovu. Biskup je izvijestio Papu i to da je uz Božju pomoć do 1. studenoga 1806. godine uspio okupiti 53 klerika i pronaći četiri svećenika koje je imenovao poglavarima Sjemeništa te šestoricu profesora kojima je povjerio vodstvo Biskupskoga liceja.²⁸

Pohod Srijemu. – Biskup je već u siječnju sljedeće godine (1807.) letimice pregledao biskupiju sve do Zemuna, grada koji je smješten kraj turske utvrde Beograda. Ta donja regija bila je nekada Sirmij, sjedište Rimske kolonije, a sada pripada Srbima (Rašanima), koji pripadaju grčkomu nesjedinjenomu obredu. U dva dana brzoga putovanja našao je šest katoličkih i mnogo šizmatičkih župa, i mnogo muških manastira. Njihov metropolit i nadbiskup stoluje u Karlovcima koji također pripadaju Mandićevoj biskupiji. On je veoma uljudan i učen čovjek, i vrlo dobro vlada latinskim jezikom.²⁹

²⁶ ASV, *Congr. Consist. Relat. Dioec. Bosniensis et Sirmiensis*, vol. 138, ff 94r-95v. – Đakovačka i Srijemska biskupija. Biskupski procesi i izvještaji 17. i 18. stoljeće, priredili: Antun Dević i Ilija Martinović, Zagreb, 1999., str. 420.-425.

²⁷ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 65.-67.

²⁸ ASV, *Congr. Consist. Relat. Dioec. Bosniensis et Sirmiensis*, vol. 138, ff 91rv. – Đakovačka i Srijemska biskupija. Biskupski procesi i izvještaji 17. i 18. stoljeće, priredili: Antun Dević i Ilija Martinović, Zagreb, 1999., str. 414.-416.

²⁹ ASV, *Congr. Consist. Relat. Dioec. Bosniensis et Sirmiensis*, vo. 138, f. 91rv.

9. Antun Mandić i o. Marijan Lanosović

Bosanski ili đakovački biskupi imali su dobre odnose s franjevcima na području svoje biskupije. I biskup Antun Mandić bio je veliki prijatelj franjevaca, što nije neobično jer je bio rodom iz Požege u kojoj su franjevci već stoljećima djelovali i srasli s narodom. S franjevcima je surađivao kao rektor Požeškoga sjemeništa (1763. – 1765.), a posebno kao školski nadzornik, što potvrđuju njegovi brojni, opširni školski izvještaji. Mnoga neriješena pitanja i nepopunjena učiteljska mjesta riješili su i popunili franjevci. Zato je on bio čest gost franjevačkih zajednica: i kao inspektor, i kao kućni prijatelj.³⁰

Teško je ustanoviti kad su se Mandić i Lanosović upoznali i počeli surađivati. Za pretpostaviti je da je to bilo prigodom jedne od brojnih posjeta i inspektorskih vizitacija samostana, a Mandiću je u svakom slučaju Lanosović bio poznat kao gramatičar i profesor na franjevačkim školama. Tijesna dugogodišnja suradnja i iskreno prijateljstvo započelo je kad je i Lanosović, na preporuku biskupa Mandića, postao članom dvorske komisije za uređenje hrvatskoga pravopisa i kad je Lanosoviću bila povjerena redakcija Stullijeva rječnika.³¹

Na temelju Dijecezanskoga arhiva nije moguće zaključiti da je Mandić predložio zamjenu samostanskih zgrada u Đakovu i u Brodu, na nagovor ondašnjeg provincijala o. Marijana Lanosovića, kao što to tvrde neki povjesničari.³² Svakako, franjevci su i ranije u više navrata tražili da im se vrate oduzeti samostani. Sada se evo pružila prilika da se taj njihov zahtjev barem djelomice ispuni. U svakom slučaju, o. Marijan Lanosović, nakon što je bio razriješen službe provincijala, prešao je u Brod na Savi i preuzeo uređenje tamošnjega samostana pa se stoga može smatrati njegovim drugim utemeljiteljem.³³

Nekoliko dana nakon što je kralj predložio Antuna Mandića za đakovačkog biskupa, doputovao je on u Osijek na sastanak mješovite komisije koja je konačno trebala riješiti pitanje đakovačkoga sjemeništa. Sutradan, nakon njegova dolaska, posjetio ga je u Osijeku donedavni franjevački provincijal o. Marijan Lanosović, vjerojatno da se u ime provincije dogovori s biskupom o preseljenju franjevaca iz Đa-

³⁰ S. SRŠAN, *Osječki ljetopisi 1686. – 1945, Ljetopis franjevačkog samostana u Osijeku od 1686 – 1890.*, Povijesni arhiv u Osijeku, Osijek, 1993., str. 91., 124., 125., 126., 127., 128., 133., 137.

³¹ *Ondje*, str. 115.: »Abiit P. Placidus Gieswein Budam ... cum quo P. Marianus Lanosovich Vieanna iter adgressus est, quo regio decreto evocatus fuit ad complendum Dictionarium Patris Joachimi Stulli«, die 18. April. 1788.

³² E. HOŠKO, *Franjevačka visoka filozofska škola u Slavonskom Brodu*, u: *Nova et Vetera* 27(1977.)2, str. 92. – R. HORVAT, *Slavonija – povijesne rasprave, crtice i bilješke*, Zagreb, 1936., str. 142.

³³ E. HOŠKO, *Franjevačka visoka*, str. 93.

kova u Brod.³⁴ U to vrijeme bilo je čak prijedloga da se franjevačka zajednica iz Đakova premjesti u Osijek.³⁵ Iako Diarij osječkoga samostana izvješćuje da mješovita komisija nije donijela nikakvo rješenje, nekoliko dana nakon toga, tj. 5. kolovoza, Mandić je izdao naredbu Stolnomu kaptolu da isplati od glavnice za gradnju sjemeništa 6000 forinti za uređenje Franjevačkoga samostana u Slavonskom Brodu.³⁶

Kad je Antun Mandić prvi put kao đakovački biskup posjetio Brod (6. – 8. prosinca 1806.), bio je gost Franjevačkoga samostana. Tom zgodom predao mu je tamošnji gvardijan, o. Marijan Lanosović, u ime cijele provincije, svoju svečanu pohvalnu pjesmu, zvanu *Ecloga*, u heksametru, na latinskom. Kronika Franjevačkoga samostana o tom bilježi: »...sub prandio p. Exprovincialis Eidem unam eclogam nomine Provinciae obtulit.«³⁷ Ta je pjesma od 134 heksametra djelomice očuvana u rukopisu u Biblioteci Đakovačke i Srijemske biskupije u Đakovu.³⁸ Pjesma je prožeta metaforama. Gradovi Đakovo, Požega i Zagreb te franjevačka provincija koji u liku pastira veličaju Mandića, nose imena grčkih gradova i pokrajina: Đakovo je Melibej, Požega Menalko, Zagreb Licida, a franjevačka provincija Alkon. Mandić je Dafne, tj. kćerka Boga Peneja, koja se pretvorila u lovor; autor sigurno aludira na njegovo nedavno imenovanje za đakovačkoga biskupa. U bilješci Lanosović spominje Mandićeve zasluge za franjevačku provinciju: isposlovao je da se polažu zavjeti u 21. godini života, njegova je zasluga kao i to što su franjevcima vraćeni samostani u Požegi i Brodu³⁹, a vodio je brigu o smještaju po samostanima u Slavoniji bosanskih klerika franjevaca.⁴⁰

Doista, uzajamno poštovanje i prijateljstvo između Mandića i Lanosovića bila je poznata činjenica. Pišući kratko o Lanosoviću *fra Grgur Čevapović* smatrao je potrebnim to posebno naglasiti: »A. R. P. Marianus Lanoshevich ... quem Augustus Imperator Iosephus II. pro subsidio Litteraturae Illyricae Viennam subinde evo-

³⁴ E. HOŠKO, *Franjevačka visoka*, str. 133.: »Mane hora 8. ad nos venit Marianus Lanosovich exprovincialis et visitavit ill. dom. episcopum Mandich, qui pridie 10. a hora noctis Essekinum venit.«

³⁵ E. HOŠKO, *Franjevačka visoka*, str. 133.

³⁶ *Zapisnici sjednica (Stalnoga kaptola đakovačkoga) 1780. – 1806.*, str. 356.-357.

³⁷ *Kronika Franjevačkog samostana Slavonski Brod*, I. dio, B-1-1, str. 195.

³⁸ Potpuni naslov pjesme glasi: *Ecloga (ILLUSTRISIMO) Ac (REVERENDISSIMO) Domino Domino (ANTONIO) Mandich (etc. etc. etc.) Episcopo Bosnensi (seu) Diakouariensi et Sirmiensi (dum) Adsumpto Episcopatu Brodensem Cuiatatem (adiret) Nominem Prouinciae Iohanneo-Capistranae (utpote) Patrono suo Gratosissimo (colendissimo) D. D. D. (Fra Marianus Lanoshevich mp) Exminister Prouincialis. Vidi Biblioteka biskupije đakovačke i srijemske, Sign. XXV., 162. 2833.*

³⁹ *Ondje*, nota nr. h.

⁴⁰ Usp. Mandićeva pisma Lanosoviću od 130. Nov. 1810. i 13. Januarii 1881., Arhiv samostana Slavonski Brod, br. 257 i 258.

cavit, et denatus Dioecesanus Diakovariensis *Antonius Mandich* (tam propter eruditionem quam religiositatem) multum aestimavit.«⁴¹ Istina, neobično je to da su kroničari Franjevačkoga samostana u Brodu zabilježili svaki Mandićev dolazak u taj grad i svaki objed, a nisu ni riječi napisali kada je umro.

10. Lik Antuna Mandića, biskupa

Životopisci Antuna Mandića nisu samo ocrtali njegovo djelo, nego su nam ostavili opširno i vjerno svjedočanstvo o njegovu karakteru, naravi, čudi, dobrim i lošim svojstvima, čak i o onom što se za njegova života, a i poslije smrti, o njemu potajno govorilo, držeći se pravila: »Amicus Plato, amicus Socrates, Sed magis amica veritas.«⁴² Govorilo se da je bio »čovjek sreće«, da se rodio »pod sretnom zvijezdom«, da su mu drugi zasluživali imenovanja i odlikovanja. Svakako, koristila su mu brojna poznanstva i prijateljstva u Zagrebu, Beču, Budimu, no on ih je stjecao upornim i savjesnim radom. Tu upornost i marljivost potvrđuje i činjenica da se uza svoje župničke poslove dao na učenje stranih jezika. Znao ih je sedam. U Vijecu su ga svi cijenili i obično nazivali »živa knjiga«.⁴³ Zato što je branio banke i novi bankarski sistem, koji je sve više uvodio papirnati novac, velikaši su ga prozvali »papiraš«. Prigovarali su mu što se u poslu oslanjao na savjetnike(!), što kao vlastelin na svom spahiluku nije tjerao djecu i mladež u školu, itd.⁴⁴ O njegovoj naravi Adam Filipović piše:

»On Naravi bi xestoke, shto za misli, uràdi,
I Posloveh sve duboke òn sa svime poràdi.
Shto imade danas ràdit, neostavi do Sutra,
I voljashe bash oglàdit, nego csekat do Jutra.«⁴⁵

Tu njegovu žestoku narav potvrđuje i događaj koji se zbio dva mjeseca prije njegove smrti. Netko je Mandića jednostrano izvijestio o reakciji i komentarima profesora Bogoslovnoga sjemeništa na njegov dopis prodirektoru, od 4. listopada 1814. godine. U tom dopisu biskup je upozorio da profesori moraju paziti na svoje ponašanje, kao primjerice na sadržaj svojih predavanja koja osim teorije moraju upućivati na praktični pastoralni rad, moraju paziti na odijevanje, na izlaženje iz sjemeništa po

⁴¹ Usp. G. CSEVAPOVICH, *Synptico-memorialis Catalogus observantis minorum provinciae S. Joannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae*, Budae, 1833., str. 302.

⁴² A. PHILIPPOVICH, *Xivot velikoga biskupa, prevelikoga domorodca i navechega priatelja nashega ANTUNA MANDICHA*, poleđina naslovne stranice.

⁴³ *Isto*, str. 41.-43., 146.

⁴⁴ *Isto*, str. 134.-140.

⁴⁵ *Isto*, str. 141.

noći, na svoj kontakt sa ženskim osobama, na odijevanje, na pušenje, na primanje usluga i sl.⁴⁶ Profesori su taj dopis na glas komentirali: ako biskup nema u njih povjerenja, neka u Sjemenište namjesti sposobnije, a oni su spremni otići na župe. Kad je biskup čuo za tu reakciju, svoj šestorici je za 24 sata oduzeo profesorske službe i poslao ih na župe, a na njihova mjesta postavio župnike i kapelane.⁴⁷ No, upravo iz te žestoke naravi izvivala je ona energija kojom je kao inspektor provodio reformu školstva, kao biskup reformirao svoju biskupiju, a kao vlastelin dotjerivao svoja dobra, najprije u Sarači u Banatu, a kasnije u Đakovu.

Po karakteru bio je iskren, dosljedan, vjeran zadanoj riječi i prijateljstvu. Čak i onda kad se u šali zarekao. Bio je blizak malom čovjeku kojega je rado posjećivao, i u Đakovu, i u okolnim selima, a bio je i gostoljubiv domaćin. Životopisac ga je gotovo »portretirao«.⁴⁸

Osnovna karakteristika lika biskupa Antuna Mandića bila je ljubav prema Bogoslovnom sjemeništu. To je napisao i u svojoj oporuci, u kojoj stoji rečenica: »Sjemenište mi je na srcu.« Bogoslovno sjemenište, uz katedralu i siromahe, imenovao je nasljednikom sve ostavštine. Ono je na kraju dobilo 23.000 forinta.⁴⁹

11. Smrt

U ljetu 1814. godine Mandić je, kao zastupnik virovitičke županije, pohitio u Beč da čestita caru na pobjedi nad Napoleonom. Za nju je i on mnogo žrtvovao. U Beču se prehladio, obolio je od upale uha; malo se oporavio i vratio u Đakovo, a budući da se nije potpuno izliječio ni dovoljno čuvao, obolio je od upale pluća od koje je i umro 11. siječnja 1815. godine. Sahranio ga je generalni vikar Ivan Vittman, 14. siječnja, u grobnicu stare katedrale. Svu svoju ušteđevinu oporučno je ostavio raznim fundacijama i pojedinim osobama, a izričito je u oporuci istaknuo da se ne pravi razlika zbog vjere, »citra discrimen religionis«.⁵⁰ Koliko je bio poštovan i ljubljen, zaključujemo po izjavi Karla Pavića koji kaže da je karlovački mitropolit Stevan Stratimirović, čuvši za Mandićevu smrt, zaplakao te je, ne puštajući nikoga onaj dan k sebi, zapovjedio da se u svim crkvama njegove arhiepiskopije tri dana zvoni.⁵¹

⁴⁶ *Regulae disciplinam Seminarii concernentes*, u: Dijecezanski arhiv, godina 815., br. 9.

⁴⁷ M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, str. 112. – ISTI, *Mandić* (rukopis) u Dijecezanskom arhivu, Fascic. Pavić.

⁴⁸ A. PHILIPPOVICH, *Xivot velikoga biskupa, prevelikoga domorodca i navechega priatelja nashega AN-TUNA MANDICHA*, str. 140.-183.

⁴⁹ Vidi: Dijecezanski arhiv u Đakovu, Fascikl *Antun Mandić*.

⁵⁰ *Testamentum*, § 34., u: *Nadbiskupijski arhiv u Đakovu*, Fascikl. Mandić.

⁵¹ K. PAVICH, *Pokopno govorenje*, str. 23s.

Najljepšu pohvalu biskupu Antunu Mandiću izrekao je njegov četvrti nasljednik *Josip Juraj Strossmayer*. Kad je on, prije sto godina, završio svoju katedralu, dao je 2. studenog 1882. godine u svečanoj povorci prenijeti smrtne ostatke svojih prethodnika u prekrasnu kriptu. Tom je zgodom o Mandiću izjavio: »Ja nepravim razlike med ovimi biskupi, svi su bo oni vrlo ugledni, vriedni i zaslužni bili; ali ipak med svimi njimi meni se Mandić najviše mili, a ja da pokažem svoje štovanje prema njemu na mojoj ruci nosim prsten njegov. Kršćani! Mandić je zamišljatelj svega boljega i uzvišenijega u biskupiji...«⁵² Ne ćemo pretjerati, ako dodamo: »Mnogo čega i izvan biskupije!«

⁵² Ik, *Dušni dan u Đakovu (Dana 2. studenog 1882.)*, u: Glasnik biskupija bosanske i sriemske 10. (1882.) XXVI., str. 206. – Z. VINCE, Antun Mandić kao kulturni i prosvjetni radnik, str. 155s.

BISHOP ANTUN MANDIĆ – »THE IMAGINER OF ALL THAT IS BETTER AND MORE EXALTED IN THE DIOCESE«

Marin Srakić*

Summary

Bishop of Bosnia or Đakovo and Srijem Antun Mandić, born in Požega, 14 August 1740, died in Đakovo, 11 January 1815, belongs among the more important figures of ecclesial and secular life of the XVIII and XIX century. He performed important functions in both the secular and ecclesial milieu. In the secular, he was a supervisor for Croatian national schools for Croatia and Slavonia and a secret adviser to the imperial court, and during the Napoleonic Wars he was a commissioner for Slavonia. In the ecclesial milieu, he advanced from the rector of the Požega seminary, parish priest, honorary and active canon to the titular bishop of Priština and, finally, to the Bishop of Bosnia or Đakovo and Srijem (14 July 1806). His most important work was the founding of the Theological Seminary in Đakovo (1806). As the bishop of Đakovo he gave Đakovo a new face. He brought with him from Vienna to Đakovo composer Jakob Haibel, Mozart's brother in law, and appointed him director of the choir. He renovated the bishop's residence, settled a colony of Germans, founded guilds in Đakovo, set up a doctor and a pharmacist, built a silk factory and later turned it into a brewery, planted vineyards in Drenje and Mandićevac, improved the riverbeds of Jošava and Kaznica and restored water mills. He renovated a fishpond in Štrbinci and a menagerie along Jošava which also included a white deer. His successor, Bishop Josip Juraj Strossmayer was right when he said, »Mandić was the imaginer of all that is better and more exalted in the diocese.«

Keywords: *Antun Mandić, bishop, Đakovo, Požega, Croatian orthography, demarcation of dioceses, Theological Seminary in Đakovo, Mandićevac, Jakob Haibel, inaugural speeches, the Franciscans.*

* Mons. dr. sc. Marin Srakić, Archbishop emeritus of Đakovo-Osijek, Strossmayerov trg 6, 31400 Đakovo, Croatia, marin.srakić@djos.hr